

TOPLULUK HUKUKUNDA ÖZEL KİŞİLERİN İPTAL DAVASI AÇMA HAKKININ GELİŞİMİNDE AVRUPA TOPLULUĞU ADALET DİVANININ YAKLAŞIMINA ELEŞTİRİSEL BİR BAKIŞ

Ceyda ÜMİT*

ÖZET

Topluluk hukuk düzeninin ayırıcı özelliklerinden biri de özel kişilerin, üye devletler gibi Topluluk hukukuna tabi olması ve Avrupa Toplulukları Adalet Divanı(ATAD) önünde alternatif başvuru imkanlarından yararlanma olanaklarının bulunmasıdır. Bu bağlamda, Topluluk önlemlerine karşı doğrudan başvuru yolu olarak, AT Antlaşmasının 230(4) maddesinde düzenlenen özel kişilerin iptal davası açma hakkı, gerçek ve tüzel kişilere hukuki koruma sağlamakta ise de; maddedeki katı koşullar, hakkın kullanımını tasarruf türleri ve dava açabilme gerekleri yönünden sınırlamaktadır. Uygulamada, ATAD'ın genel yaklaşımı oldukça kısıtlayıcı ve katı olmakla birlikte, bazı davalarda daha liberal ve esnek bir yorum tarzı benimsemesi, Divanın anılan maddeye dair yorumunu entegrasyon süreci boyunca ilgi odağı konulardan biri haline getirmiştir. Bu çalışma, özel kişilerin dava açma hakkı ile ilgili ATAD içtihat hukukunu ayrıntılarıyla ele alarak, Divanın farklı yaklaşımlarının arkasındaki nedenleri incelemekte ve özel kişilerin dava açma hakkının gelişimine nasıl katkıda bulunduğunu açıklamaktadır.

Anahtar Kelimeler: AB Hukuku, Avrupa Toplulukları Adalet Divanı, Özel Kişilerin Dava Açma Hakkı, Doğrudan ve Bireysel İlgisi, Etkili Adli Koruma, Plaumann Testi.

ABSTRACT

One of the distinguished features of the Community legal system is the fact that private parties, as well as the Member States, are subject to EC law and have

* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora öğrencisi.

opportunity to benefit from alternative means of redress before the European Court of Justice (ECJ). As a direct way of challenging the Community measures, the annulment proceeding in Article 230(4) of EC Treaty ensures legal protection to natural and legal persons. However its strict conditions limit this right of action in kinds of act susceptible of challenge and by means of severe locus standi requirements. In the application of the so-called article, while the overall approach of the ECJ has been too restrictive and narrow, in some cases it has adopted more flexible and liberal approach. That is why, the Court's interpretation has been an area of great concern throughout the integration process. Within this framework, this study details the ECJ case law in relation to standing rights of private parties, examines the reasons behind different approaches of the Court and explains how the ECJ has contributed to the development of this right.

Key Words: *EU Law, European Court of Justice, Locus Standi of Private Applicants, Direct and Individual Concern, Effective Judicial Protection, Plaumann Test.*

Giriş

Tüm anayasal hukuk sistemlerinin vazgeçilmez temel unsuru olan hukukun üstünlüğü ilkesinin gereklerinden biri de yasallık denetimidir. Benzeri görülmemiş özgün bir uluslararası oluşum olarak, Avrupa bütünleşmesi de sadece egemen devletleri bağlayan bir dizi anlaşmadan, ister kamu ister özel nitelikli olsun, Topluluk sınırları dahilindeki tüm bireylere hak ve borçlar öngörebilen bir hukuki düzene dönüşerek, anayasal nitelik kazanmıştır¹. Bu özgün anayasal hukuk düzeninde yasallık denetimi bağımsız ve tarafsız yargı organı konumuyla Avrupa Toplulukları Adalet Divanı (ATAD) tarafından gerçekleştirilerek² hukukun üstünlüğü ve hukuka uygunluk güvence altına alınmaktadır.

ATAD'ın yorum, ihtilaf çözme ve Topluluk hukukunu yaratma olarak özetlenebilecek işlevleri kapsamında, iptal davalarına bakma, bu kapsamda da çalışmanın konusunu oluşturan özel kişilerin açtıkları iptal davalarını inceleme yetkisi bulunmaktadır. Nitekim, *Les Verts* kararında³ da; açıkça üye devletlerin ve Topluluk

¹Hukuki ve siyasi anayasallaşma süreci hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Baykal, S., "Avrupa Birliğinin Geleceği: Meşruiyet Sorunu, Anayasallaşma Süreci ve Bütünleşmenin Nihai Hedefi Üzerine", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 1, 2004, s.123-136. Kuşkusuz kendine özgü bir hukuk düzeninden bahsedilmektedir. Devlet benzeri yetkileri olan organlar ve suje olarak bireyler bu farklılığı yaratmaktadır. Baykal, S., *op.cit.*, 2004, s.125, Bu hukuk düzeninin anayasal niteliğine ilişkin olgular arasında; Topluluk hukukunun üye devletlerin hukuk kuralları karşısında önceliği, Topluluk hukuku çerçevesinde temel hakların korunmasının bir Topluluk hukuku genel ilkesi oluşturduğu ve bireylerin temel haklarının bu hukuk düzeni tarafından teminat altına alındığı, sayılabilir. AB Vatandaşlığı ve temel haklar ile ilgili düzenlemelerin asli hukuk kaynaklarında ifadesi ile de kurucu anlaşmaların anayasal karakteri güçlenmiştir.

² ATA 220. maddesi hükmü, "Adalet Divanı, bu Antlaşmanın yorumlanmasında hukuka uygulamasını sağlar" düzenlemesini içermektedir.

³1/91, (1993) ATAD I-6102

organlarının yaptıkları işlemlerden dolayı Topluluğun anayasa belgesi olan antlaşma hükümlerine uygunluk denetimine tabi oldukları sonucu çıkmıştır. Topluluk hukuk düzeninde ayrıca bir idare hukuku kategorisi olmamakla birlikte, ATAD, Toplulukla birey arasındaki hukuki uyumsuzluğu bireylerin doğrudan dava açması yoluyla gidermekte, bu yolla ihtilaf konusu tasarrufun geçersizliğine karar verebilmektedir.

Bu noktada, bireylerin dava açmaya muktedir olup olmadığı konusu gündeme gelmekte⁴, Topluluk hukuk düzeninin anayasallaşması, temel hakların asli hukuk kaynaklarında ifadesine katkı gibi Topluluk hukukunun gelişiminde son derece önemli fonksiyon icra eden ATAD'ın, belirli koşullar altında özel kişilerin doğrudan dava açabilmesine imkan tanıyan 230 (4). madde ile yorumları eleştirilene konu olmaktadır. Madde ile ilgili oldukça katı bir yorum tarzı benimsediği yönündeki eleştirilerde haklılık payı bulunmakla birlikte, Topluluk hukukunun kendine özgü yapısı ve genel olarak Topluluk hukuk düzeni ile getirilen sistemin korunması ihtiyacı, ATAD'ın lehinde düşünülebilecek olgulardır. Gerçekten de ATAD, söz konusu maddenin yorumunda bazen amaçsal, çoğu zaman da lafzi yoruma başvurarak, davanın konusu, tasarrufun türü gibi ölçütler temelinde hakkın kullanımına katkı sağlamıştır. Çalışmada, ATAD'ın 230 (4). madde ile ilgili kararları eleştirisel bir bakış açısıyla ele alınarak, özellikle Topluluk hukukunun gelişimi açısından irdelenecektir.

I. Tasarruf Türlerine Göre Özel Kişilerin İptal Davası Açma Hakkının Gelişimi

ATAD'ın 230 (4). Madde kapsamına Getirdiği Açıklık

Topluluk hukuk düzeninde yasal ve idari tasarruflar arasında açık bir ayırım olmadığından ve Konsey ve Komisyonun idari ve yasal yetkilerinin kullanımı iç içe geçebildiğinden⁵, Topluluk kurumu tasarruflarının yasal ve idari niteliği tereddütlere yol açabilmektedir. Sözgelimi, tüzükler Topluluk yasası olarak tanımlansa da genel idari tasarruf özelliği gösterebilmekte, bireysel idari işlem olarak sayılan kararlar da özellikle üye devletlere yönelik çıkarıldığında yasa gibi çok genel bir uygulama alanına sahip olabilmektedir.

ATA 230 (4). maddenin formülasyonu incelendiğinde, idari tasarruflar için dava açma hakkının düzenlendiği görülmektedir. Gerçek ve tüzel kişiler⁶, muhatabı oldukları kararlara karşı veya 3. bir kişiye yöneltilen, kendilerini doğrudan ve şahsen ilgilendiren bir karar ya da tüzük hükmüne karşı ATAD'a başvurabilmektedir. Bu şekilde, üye

⁴ Bu konudaki yargı yetkisi *locus standi* ya da *ratione personae* olarak da anılmaktadır.

⁵ Konsey, düzenleyici işlemler konusunda nihai karar alma yetkisine sahip olması bakımından Topluluğun yasama organıdır. Ortak karar alma prosedürünün yaygınlaşmasıyla, Parlamento da bu konuda Konsey ile eşit ölçüde yetki paylaşmaktadır. Komisyon ise genel olarak idari yetkilerle donatılmış ise de kurucu antlaşmalarda tanınan ölçüde bağlayıcı karar alabilmektedir.

⁶ Bu kavrama bir üye devlet veya üye devletin özerk bölgeleri de dahildir, bkz; C-298/89, *Gibraltar v Council*, [1993] ECR I-3605.

devletlerin yanı sıra, bireylerin de, Topluluk hukukunun sujesi konumunda olduğu, bir kez daha kanıtlanmaktadır⁷.

ATAD'ın konu ile ilgili katı yorumu da esasen maddenin kendisinden kaynaklanmakta, doğrudan ve bireysel ilgi ölçütünün tanımlanmamış olması, yasal ve idari tasarruf ayırımındaki güçlükler ve çoğu ulusal sistemlerde olduğu gibi idari tasarrufların ayrıca bir denetim mekanizmasına tabi tutulmaması⁸, maddedeki sınırlayıcı özellik gibi etmenler, Divanı, bir yandan aşırı dava akımını önleyerek adaletin etkili idaresi, diğer yandan ise Toplulukta yaşayan bireyler için yasallık ve yargısal koruma ilkelerinin temini arasında bir denge kurmaya zorlamıştır⁹. Üçüncü kişiye yöneltilen kararlarda doğrudan ve bireysel ilgi koşulları, tüzükler için ise hem bu iki ölçüt hem de tüzüğün gerçekte karar niteliğinde olduğunun kanıtı, ATAD yorumlarıyla açıklık kazanmıştır.

“Doğrudan ve bireysel ilgi” kavramı, ATAD kararlarında başta Fransa olmak üzere çoğu ulusal sistemdeki kabulün aksine, “çıkart” kavramı karşılığı değil de, davacının bir hakkına verilen zarar, hakkı üzerindeki olumsuz etki anlamında yorumlanmıştır¹⁰. ATAD'ın temel hakların Topluluk hukuk düzeni ile bütünleşmesindeki katkısı ile bu yaklaşımı, ilk bakışta çelişir gibi gözükmemekte, bu denli sınırlayıcı davranışının hak arama ilkesine zarar verdiği düşünülebilmektedir. Ancak, bir bütün olarak başvuru yolları birlikte değerlendirildiğinde, ATAD yorumunun tüm Topluluk tasarruflarının dava konusu yapılarak Topluluk hukukunun etkililiğinin azalmasını bertaraf etmek olduğu yönünde son derece makul bir temele oturduğu görülmektedir. Llorens'de aynı görüşte olmakla birlikte, tasarrufların özel kişilerin çıkarları üzerinde doğrudan etki doğurduğu ve yasama sürecinin ciddi bir demokratik katılım eksikliği zemininde gerçekleştiği bir hukuk düzeninde bu gerekçenin yeterli olmayabileceğini ifade etmektedir¹¹.

Divan, tasarruf türlerinin değerlendirilmesinde ise bireysel ve doğrudan ilgili ölçütünün aksine daha liberal bir tutum sergilemekte, tasarrufun adlandırılmasından ziyade gerçekte taşıdığı özelliğe bakmaktadır¹². Genel ya da bireysel uygulama alanın

⁷ Llorens, A.A., *Private Parties in European Community Law, Challenging Community Measures*, Clarendon Press Oxford, 1996, s.8.

⁸ Tüm üye devletlerde idari tasarruflara karşı dava açılması mümkündür. Müstakil idari yargı sistemi ilk defa Fransa'da kurulmuş, Fransa'yı Belçika, Almanya, Hollanda, Yunanistan, İtalya, Lüksemburg, Portekiz ve İspanya izlemiştir. İngiltere, Danimarka ve İrlanda'da ise idari-adli yargı ayırımı bulunmamaktadır.

⁹ Llorens, A.A., *op.cit.*, s. 27.

¹⁰ AKÇT Antlaşmasındaki ilgili madde karşılığının daha esnek olduğu ve Divanın madde kapsamındaki yorumunun “çıkart” ölçütü üzerine kurulduğunun altı çizilmelidir. AKÇT 33. maddesinde, özel kişilerin *kendileriyle ilgili* tasarruflara karşı dava açabilecekleri düzenlemesi getirilmiş idi.

¹¹ Llorens, A.A., *op.cit.* s. 42.

¹² Arnall, A., “Private Applicants and the Action for Annulment under Article 173 of the EC Treaty”, *Common Market Law Review*, Cilt 49, 1999, s.14.

haiz olup olmadığı¹³ formal ya da maddi anlamda bir karar niteliği arz edip arz etmediği önem taşımaktadır. Para cezasından muafiyetin sona erdiği yönünde Komisyon tarafından davacılara gönderilen bir mektuba karşı açılan davayı, ATAD, mektubun şekli anlamda karar olmamakla birlikte, özü itibarıyla karar olduğundan bahisle, kabul etmiştir¹⁴. Aynı şekilde, *Air France v Komisyon* kararında da; Komisyon sözcüsünün bir basın toplantısı sırasında yaptığı sözlü açıklamaya karşı dava açılmasını İlk Derece Mahkemesi (İDM) uygun bulmuştur¹⁵. Bu yorum, 230 (4). madde lafzına aykırı ise de, Komisyonun sırf dava hakkı tanımamak için bu yola başvurmasının önüne geçilmek istenmiş, koşulları dolduran davacıların gerçekte karar niteliğindeki tasarrufları Topluluk yargı organı önüne getirebilmelerinin önü açılmıştır. Bu şekilde, Topluluk kurumlarının tasarrufları adlandırmasının önemi kalmayacaktır¹⁶.

230 (4). maddede direktiflerin dava edilebilirliği hakkında hiçbir açıklama olmamasına karşın, özel kişi davacılar, direktifin gerçekte bir karar olduğunu ispatladıkları takdirde, maddedeki koşullar da gerçekleşmişse 230 (4). maddeden yararlanabilmektedir. Bu olanak da ATAD içtihadıyla sağlanmış olup, Topluluk kurumlarının tasarruf türü tercihlerinin, bireyleri kurucu antlaşmalarla bahsedilen yargısal korumadan mahrum edemeyeceği gerekçesi ile açıklanmıştır¹⁷.

Görüldüğü üzere, ATAD, 230 (4). madde formülasyonuna açıklık kazandırarak, tasarruf türü itibarıyla getirdiği yorum açısından uygulanma alanını genişletmiş, tasarrufun adı ne olursa olsun özünü değerlendirerek amaçsal yorum yapmıştır. Bununla birlikte, her ihtimalde özel kişi davacıların, ayrıca, doğrudan ve özel ilgi ölçütlerini karşılamaları gerektiğinin de altı çizilmelidir.

Karar ve Tüzük Şeklindeki Tasarruflarda Locus Standi Koşullarının Yorumu

İş yükü artışını önlemek, yargısal başvuru yolları arasındaki dengeyi korumak, Topluluk kurumu tasarruflarının tümünün dava edilebilirliğini engellemek gibi bir dizi nedenin arkasına sığınarak ATAD'ın 230 (4). madde yönünden izlediği katı yorum tarzı doğrudan ve bireysel ilgi koşullarının gerçekleşmesinde aranan koşullarda açıkça hissedilmektedir. Davacıları doğrudan muhatap alan kararlarda bu ölçütler aranmadığından, bu türdeki tasarruflar, 230(4). maddenin en rahat kullanıldığı durumları oluşturmaktadır.

¹³ **bkz:** C-298/89, *Gibraltar v Council* [1993] ECR I-3605.

¹⁴ C-8-11/66, *Noordwijks Cement Accoord*, [1967] ECR 75.

¹⁵ T-3/93, [1994] ECR II-121; ATAD, 230 (4). maddedeki karar tanımı ile 249. maddedeki tanımın birebir aynıyet taşıdığına da hükmetmiştir, **bkz:** C-16-17/62, *Confederation Nationale des Producteurs de Fruits et Legumes v Council*, [1962] ECR 41 Davada, gerçek bir tüzüğün bazı hükümleri karar niteliğinde ise, bu hükümlerin özel kişilerce dava edilebileceği de belirtilmiştir.

¹⁶ C-162/78, *Wagner v Commission*, [1979] ECR 3467, D-789 ve 790/79, *Calpak v Commission*, [1980] ECR 1949.

¹⁷ T-135/96, *UEAPME v Council*, [1998] ECR II-2335; C-298/89, [1993] ECR I-3605, C-177/98, *Salamander AG v Parliament and Council*, [2000] 2 CMLR 1099.

Üçüncü kişileri muhatap alan karar ve gerçekte karar niteliği taşıyan tüzükler için ise, bireysel ilgi koşulunun karşılanmasında, Divanın, *Plaumann* testi olarak bilinen yorum tarzı temel bir standart olarak uygulanmaktadır. Buna göre; tasarrufun davacıyı belirli niteliklerinden dolayı etkileyerek muhtelif açılardan diğer tüm bireylerden ayırt edecek şekilde bireysel olarak belirlemesi gerekmektedir¹⁸.

Kapalı kategori olarak bilinen ve kararın verildiği tarihte belli bir sınıfa mensup olmayı gerektiren bu durumu Craig, eleştirerek davacılar için çölde serap görmeye benzetmektedir¹⁹. Gerçekten de davacının konumunda birden fazla kişi olabileceği düşünüldüğünde ve kararda geçen herhangi bir zamanda herkesin aynı işle uğraşabileceği ifadeleri, başarı şansını oldukça zorlaştırmaktadır. Bebr ise, bireysel ilgi testini yargısal kontrolün en dikenli problemlerinden biri olarak tanımlamaktadır²⁰. Bu konuda farklı düşünen Hartley'e göre; davacının iştigal konusu olan mandalina ithalatçılığı ile herkes uğraşabileceğinden davacının kapalı kategori yerine açık kategoriye mensup sayılması ve bireysel ilgisinin olmadığı kabulü, uygun bir yorum tarzıdır²¹. Yazara göre, tasarrufun yürürlük tarihinde belirli bir hukuki kategoriye tabi olan, bir başka deyimle yürürlük tarihinden sonra tasarrufun etkileneceği hukuki kategoriye tabi olma durumunun söz konusu olmadığı haller kapalı kategoriye örnektir²².

ATAD kararları incelendiğinde, genellikle genel bir uygulama alanına sahip olacak şekilde düzenlenen kararların belirli kişileri etkilese dahi özel kişilerce dava açılmasının kabul edilmediği görülmektedir²³. Bununla birlikte, ATAD yorumunun kesin çizgilere dayanmadığı olaya özgü koşullara göre değişebileceği de söylenebilecektir. *Praiki-Patraiki v Commission* davasında²⁴, Fransa'ya iplik kotası koyma yetkisi veren bir kararın, sadece kararın yürürlük tarihinden önce müşteriler ile sözleşme yapan ve ifanın da kararın icra süresince yapılacağı davacılar yönünden

¹⁸ C-25/62 *Plaumann v Commission*, [1963] ECR 95; sonraki kararlara da ilham kaynağı olan davada; Alman mandalina ithalatçısının Almanya'yı muhatap alan ve ithalat vergisi oranını indiren bir kararın iptalini istemesi, herhangi bir zamanda herkesin aynı işle iştigal edebileceği, diğerlerinden ayırt etme ölçütünün gerçekleşmediği nedeni ile reddedilmiştir.

¹⁹ Craig, P. ve De Burca, G., *EU Law, Text, Cases and Materials*, 3.baskı", Oxford University Press, 2003, s. 489.

²⁰ Bebr, G, *Development of Judicial Control in the European Communities*, The Hague, Boston, London, 1981, s. 65.

²¹ Hartley, T.C. *The Foundations of European Community Law*, 5. baskı, Oxford University Press, 2003, s. 360.

²² *Ibid.*, s. 367.

²³ bkz: C-231/82, *Spijker Kuvaston v Commission*, [1983] ECR 2559; belirli üye devletlere yönelik ve 3. ülke kaynaklı ürün ithalatına belli bir süre için Topluluk muhafiyeti uygulamamayı öngören bir kararın, halen ticari işle iştigal eden veya gelecekte bu tür faaliyeti yürütecek her ithalatçı ile aynı ölçüde davacıyı ilgilendirdiğinden bahisle bireysel ilgiyi sağlamadığı, ifade edilmiştir; aynı konuda verilen diğer kararlar için bkz: C-101/76, *KSH v Council and Commission*, [1977] ECR 797, C-209/94, *Buralux v Council*, [1996] ECR I-615; T-472/93, *Compo Ebro v Council*, [1995] ECR II-421.

²⁴ C-11/82, [1985] ECR 207.

iptaline imkan tanınmıştır. Davacılar lehine sonuçlanan *Toepfer* davasında ise²⁵ iptale konu kararın yürürlük tarihinden önce ithalat lisansı için başvuran, dolayısıyla söz konusu kararla yükseltilecek gümrük fiyatına itiraz eden tahıl ithalatçıları haklı görülerek, davacılar yönünden Komisyon kararı iptal edilmiştir. *Toepfer* davasında ATAD'ın amaçsal ve hakkaniyete dayalı bir yaklaşım izlediği düşünülmektedir; her ne kadar karar 3. kişilere yönelik çıkarılsa da, lisans için konulan belirli süre nedeniyle, sadece davacılar için sonuç doğuracağı, herkesçe ve Komisyon tarafından bilinebilecek bir olgudur. Aksi hal, Topluluk kurumlarının aslında belirli bir kitleyi muhatap almalarına rağmen, yargısal kontrolden kaçınmak için diğer kişilere yönelik tasarrufta bulunmaları sonucunu doğurabilir²⁶. 230(4). maddenin gerçek amacının da yanlış yetki kullanımını önlemek olduğu göz önüne alındığında, *Toepfer* davasındaki ATAD yorumunun makul olduğu düşünülmektedir.

Ulusal hukuk sistemlerinde aranan bireysel çıkar kavramı yerine Topluluk hukuk düzeninde belli ölçüde bireyselleştirme yani genel anlamda tasarruftan etkilenenlerden ayırt edilebilme ölçütü ATAD içtihatlarıyla özel kişilerin dava hakkı yönünden kabul görmüştür. Doğrudan ilgi ölçütü için ise, tasarrufla başvuru hakkının ihlali arasında doğrudan bir nedensellik ilişkisi arandığı²⁷ ve yeterince açık olan, uygulama önlemi gerektirmeyen, takdir hakkı bırakmayan bir tasarrufun söz konusu olması gerektiği ileri sürülmektedir²⁸.

Özünde karar niteliği taşıyan tüzükler için her olayın özelliğine göre değerlendirme yapılarak, iptal davasına konu olabilmeleri değerlendirilmektedir. ATAD bireysel ve doğrudan ilgi ölçütünü sınırlı kategori testi, soyut terminoloji testi, hakların çiğnenmesi, yükümlülüklerin ihlali gibi muhtelif kavramlar açısından değerlendirmekte ve ihtilaf konusu tüzüğün davacı yönünden bir dizi bireysel karar olması halinde davaya cevaz vermektedir²⁹. Genel olarak konuyla ilgili ATAD kararları incelendiğinde aşamalı olarak dava açma koşullarında bir liberalizasyona gidildiği, özellikle *Sofrimport*, *Weddel*, *Codorniu* gibi davalarda bu esnek yaklaşımın öncüsü olduğu görülmektedir. Sonuçta, gizlenmiş karar niteliğinde olmayan yani gerçek anlamda tüzüklerin, sayılan davalarda, doğrudan ve bireysel ilginin ispatlanması şartıyla özel kişiler tarafından dava edilebilmelerine imkan tanınmıştır. Bu durum, gerçek ve tüzel kişilerin yargısal korunmasında bir dönüm noktası teşkil etmekte ve ATAD tarafından kurucu antlaşma hükmünün yeniden formülasyonu olarak mütalaa edilmektedir³⁰. Tüzüklerin ilke olarak iptal davasına konu olmamaları ise, iptalin yaratacağı ağır sonuçlar ve yasa niteliğinde olmaları ile açıklanmaktadır.

²⁵ C-106-107/63, *Toepfer v Commission*, [1965] ECR 405.

²⁶ Llorens, A.A., *op.cit.*, s.49.

²⁷ *Ibid.*, s. 63.

²⁸ Arnall, A., *op.cit.*, s. 25.

²⁹ Biernat, E., "The Locus Standi of Private Applicants under article 230(4) EC and the Principle of Judicial Protection in the European Community" *Jean Monnet Working Paper*, Sayı 12, 2003, s. 9-12.

³⁰ Llorens, A. A., *op.cit.*, 1996, s.105.

ATAD, *Calpak* davasında³¹ Topluluk kurumu tarafından tercih edilen tasarruf şeklinin, önlemin yasal niteliğini değiştiremeyeceğini bir kez daha teyid ederek, tasarrufun soyut ve genel anlamda bir tüzük olması halinde, davacıların belirlenebilir yani kapalı kategoriye mensup olmalarının dava ehliyeti kazandırmayacağına hükmetmiştir. Soyut terminoloji testi olarak bilinen bu ölçüt uyarınca, genel ve soyut etkiler yaratan ve gerçek anlamda tüzük niteliği taşıyan tasarruflar iptal davasına konu olmaz. Geleceğe etkili sonuçlar doğurmayan geçmişe yönelik çıkarılan bir tüzüğün iptali istemi ise, davacıların kapalı kategoriye mensup olduğundan hareketle kabul edilmiştir³². İncelenen bu iki davadaki ATAD yaklaşımı birbiri ile tutarlı olup, genel uygulama alanına sahip tüzükleri ilke olarak iptal davası kapsamı haricinde bırakma yönündedir.

Bu aşamadan itibaren yavaş yavaş ATAD'ın tüzüklerle ilgili daha esnek bir yaklaşım izlediği gözlemlenmektedir. Bu esneklik entegrasyonun dinamik yapısının hukuk düzenine de yansımalarının sonucudur. *Sofrimport* davasında³³, kanun sözcüsünün tasarrufun gerçekte tüzük olduğu ve iptal davasına konu olamayacağı görüşü dikkate alınmadan, davacıların kapalı kategoriye mensup olduğu ve bireysel ilgilerinin bulunduğu kabul edilerek tüzük iptal edilmiş, bu dava Divanın Codorniu davasındaki liberal yaklaşımına zemin oluşturmuştur. Codorniu davasının³⁴ önemi, davacının bireysel ilgiyi kanıtlanmasının yeterli sayılması, tüzüğün gerçekte karar olması gerektiği koşulunun aranmamasıdır. Dava aynı zamanda bireysel ilgi kavramının hakların çiğnenmesi yaklaşımına dayandırılması ile ATA 230 (4). Maddenin uygulama kapsamının genişletilmesine bir örnektir. Bir diğer örnek ise; bireysel ilgi ile yükümlülüğün ihlalinin ilişkilendirilmesi, dolayısıyla özel kişiler için söz konusu ölçütün ispatının kolaylaştırılması³⁵.

³¹ C-789 ve 790/79, *Calpak v Commission*, [1980] ECR 1949; davada William armutu üreticileri kendilerine yapılacak üretim yardımını bir pazarlama yılı üzerinden hesaplayan tüzüğün iptalini istemiş, Komisyonun itirazı doğrultusunda dava reddedilmiştir.

³² C-41-44/70, *International Fruit v Commission* [1371] ECR 411.

³³ C-152/88, [1990] ECR I-2477

³⁴ C-309/89, *Codorniu SA v Commission*, [1994] ECR I-1853; *Codorniu* davası kararı ATAD'ın içtihat hukukunda önemli bir nokta olarak sayılabilir. Davada, Fransa ve Lüksemburg bölgesinde üretilen şaraplar için Topluluk tüzüğü ile getirilen marka ismine, aynı isimle tescilli marka hakkı olan bir İspanyol şarap üreticisinin yaptığı başvuru kabul edilerek, karar, sadece belirli bir bölge için marka hakkı tahsisinin fikrî mülkiyet hakkına zarar verdiği gerekçesine dayandırılmıştır. Bu karar, dava açma hakkı ile ilgili önceki yaklaşımlardan ayrılmaktadır çünkü gerçek anlamda yeni bireysel nitelikte kararlar içermeyen bir tüzüğe karşı da özel kişilerin dava açma hakkı kabul edilmiştir. Bu durum, ATAD'ın ATA 230 (4). maddesine göre Topluluk tasarruflarına karşı kişilerin dava açma hakkının kapsamını, ATAD'ın yorum suretiyle yönlendirmek istemesinden kaynaklanmaktadır. *Codorniu* davası, bireysel ilgi kavramının "hakların çiğnenmesi" yaklaşımına dayandırılması ile ATA 230 (4). maddesinin uygulama kapsamının genişletilmesine bir örnektir. *Codorniu* davası, İDM'ne iptal davalarına bakma yetkisinin geçmesinden önceki son dava olması bakımından da önem taşımaktadır. Bilindiği üzere, ATAD, artık 230(4). madde davalarına temyiz mahkemesi sıfatıyla bakmaktadır.

³⁵ T-480 ve 483/93, *Antillean Rice Mills NV v Commission*, [1995] ECR II-2305.; İlk derece mahkemesi kararında, belirli mallar için asgari ithalat fiyatı ve ilgililer için koruma önlemleri

Codorniu davasındaki esnek yaklaşım, doktrinin ilgi odağı olan özel kişilerin dava açma hakkı konusunda yeni tartışmaları başlatmış, hatta ATAD içtihatları *Codorniu* öncesi ve sonrası dönem olarak incelenmeye başlanmıştır. *Codorniu* sonrası dönemde maddi zararın derecesi yaklaşımı ve saf *Plaumann* testi yaklaşımı olarak adlandırılan yorumlar dikkati çekmektedir. İlkinde bireysel ilgi, davacı yönünden doğurduğu zararlı sonuçlar açısından değerlendirilerek, karşılanması nispeten kolaylaştırılmaktadır³⁶. İkinci yaklaşım ise, *Codorniu* davasındaki esnekliği bertaraf edici nitelikte olup, *Plaumann* davasındaki teste geri dönüşü göstermektedir³⁷.

Tasarruf türlerine göre ATAD yaklaşımları, standart bir ölçü yerine olaya özgü yorumun tercih edildiğini göstermektedir. Özel kişiler açısından yasal kesinlik ilkesine aykırı sonuçlar doğurabilecek bu tercihin, Topluluk hukuk düzeninin kendine özgü olduğu karşısında sistemi korumak adına yapıldığı düşünülmektedir. Bireysel ilgi kavramının *Plaumann* testi esas alınarak yapılması doktrinde de eleştirilere konu olmakta, kurucu antlaşmanın lafzına rağmen, bütünleşmenin ulaştığı noktada bireysel girişimlerle yasallık kontrolünün sağlanmasının teşviki savunulmaktadır³⁸. Eleştiriler arasında, iş yükü artışının önüne geçilmesi, Topluluk yargı sisteminde değişikliğe yönelik kasıtlı tutum izlenmesi gibi argümanlar yer almakta isede; temel nedenin yukarıda da ifade edildiği üzere; sistemin kendine özgü olduğu içerisinde öngörülen yargısal denetim mekanizmalarının birbirleri aleyhine etkinliklerinin azalmaması olduğu düşüncesi daha makul görülmektedir.

Tasarruf Konularına Göre Dava Açma Hakkının Yorumu

ATAD'ın rekabet, devlet yardımları, anti-damping davalarında izlediği yorumsal metodun, üçüncü kişilere yönelik kararlar ve tüzükler için benimsediği yaklaşıma göre son derece esnek olması, Topluluk hukuk düzeninin gereklerine göre bilinçli davrandığını göstermektedir. Topluluk kurumlarının takdir hakkının bulunduğu alanlarda, ATAD'ın 230(4). maddeyi katı yorumlayarak, kendisinin tekrar yönlendirici olmak istemediğini öne sürmesi ve münhasır yetkiye giren ortak tarım politikası alanında çıkarılan tasarruflardaki yaklaşımı bu duruma örnek gösterilmiştir³⁹. *Plaumann* testinin en katı yorumlandığı davalar da ortak tarım politikası ile ilgili olanlardır. Anti-

---

getiren bir karar uyarınca, Komisyonun başvuru lehine olumsuz sonuçları dikkate alma yükümlülüğü getirdiğini, dolayısıyla bireysel ilgi koşulunun gerçekleştiğini kabul etmiştir. İDM, karar yasal nitelikte genel uygulamayı haiz olmasına rağmen bireysel ilgi olduğundan bahisle davayı kabul etmiştir.

³⁶ C-358/89 *Extramet Industrie SA v Council* [1991] ECR I-2501

³⁷ bkz: C-209/94, *Buralux SA v Council*, [1996] ECR I-615; T-472/93, *Campo Ebro Industrial SA v Council*, [1995] ECR II 421; C- 489/93, *Unifruit Hellas EPE v Commission*, [1990] ECR I-2477; C-321/95, *Greenpeace International v Commission*, [1998] ECR I-651; Davada, ilk derece mahkemesi, Kanarya adası sakinleri ve çevrenin korunması alanında çalışan bazı sivil toplum örgütlerinin yaptığı başvuruyu, söz konusu çıkarın çevrenin korunması olduğunu, başvuruçuların Kanarya adalarında yaşayan herkes gibi bölgede kurulacak güç istasyonlarından etkileneceğini, dolayısıyla bireysel ilgilerinin bulunmadığı gerekçesiyle reddetmiştir.

³⁸ Biernat, E., *op.cit.*, s. 15-16.

³⁹ Hartley, T.C.*op.cit.*, s. 373-374.

damping, devlet yardımları ve rekabet davalarında ise ATAD'ın liberal yaklaşımı, bu alanların bireysel başvuruya daha uygun olmasından ve Topluluk çıkarından ziyade bireysel çıkarların ön planda tutulmasından kaynaklanmaktadır⁴⁰.

Rekabet Davaları

İlgili davalardaki ATAD yaklaşımını incelemeyen önce, belirtilmesi gereken nokta, Topluluk rekabet hukukunun ortak pazarda rekabetin bozulmaması bağlamında kamu çıkarı ve rekabete aykırı sözleşmeler nedeniyle bireylerin zarar görebilmesi açısından özel çıkarlarla yakından bağlantılı olduğudur⁴¹. Bu alanda çıkarılan tasarrufların ortak özelliği ise, daima özel kişilere yöneltilen Komisyon kararları olmalarıdır.

Metro davasında⁴², ATAD, adaletin etkin idaresi ve kurucu antlaşmaların ilgili maddelerinin uygulanmasını teminen, özel kişilerin yasal çıkarlarını korumak için dava açmalarını kabul etmiş, bu durumda doğrudan ve bireysel ilgi koşulunun gerçekleştiğini açıkça ifade etmiştir. Bireysel ilgi ölçütünün kapalı kategori testine tabi tutulmayıp, yasal çıkar kavramı ile ilişkilendirilmesi, genel eğilimden ayrılarak ne denli ılımlı davranıldığını göstermektedir. Doğrudan ilgi ölçütü ise ATAD gerekçesinde tartışılmamıştır. Kararın muhatabından başka, bağlı kuruluşlar ve alt şirketlere de, *locus standi* hakkı tanınmıştır⁴³.

Rekabet alanındaki ATAD yorumlarının bir özelliği de başvuru sahiplerinin bireysel ilgilerinin kabulünde, ihtilaf konusu önlemin iptalinde meşru bir çıkarlarının bulunmasının yeterli olması, haklarının zarar gördüğünü ispata gerek olmaması yönündeki kabuldür⁴⁴. Bu şekilde, ATAD, *locus standi* konusundaki geleneksel yaklaşımını, bu kapsamda da *Plaumann* testi, açık-kapalı kategori, hak veya yükümlülüğün ihlali gibi ölçütleri bu alan için kullanmamaktadır. Ancak, başvuru şikayette bulunmak veya gözlemlerini bildirmek suretiyle iptali istenen önlemin kabulü aşamasına katılmış olmalıdır. İDM, Birleştirme Tüzüğü'nün 18. maddesindeki girişimlerin yönetim ve idare kurullarında görev alanların girişimleriyle ilgili işlemlerde dinlenme hakkından yola çıkarak, iptali istenen önlemin kabulü aşamasına katılmamış olsalar dahi, yasal bir çıkarları bulunduğundan işveren temsilcilerinin açtığı davayı kabul etmiştir⁴⁵. Bu şekilde kararın alınması aşamasındaki katılım ölçütünün de sınırları aşılmıştır.

⁴⁰ Biernat, E., *op.cit.*, s. 18-19.

⁴¹ ATA 3(g) madde, 81 ve 82. maddeler.

⁴² C-26/76, *Metro v Commission*, [1977] ECR 1875; başvuru, Komisyonun bir başka girişime yönelttiği dağıtım sistemi ile ilgili karara karşı dava açmıştır; aynı yöndeki bir başka dava için, **bkz:** C-75/84, *Metro v Commission*, [1986] ECR 3021.

⁴³ C-228, 229/82 *Ford of Europe v Commission* [1984] ECR 1129.

⁴⁴ Llorens, A.A., *op.cit.*, s. 85.

⁴⁵ T-96/92, *Grandes Sources v Commission* ECR II-1213, T-12/93 *Vittel v Commission*. ECR II-785.

Air France davalarındaki⁴⁶ İDM kararı ise, liberal yorumda önemli bir aşamaya daha gelindiğine bir işaret olup, davacının pazardaki konumu açısından tasarrufun olumsuz etkiler doğurması iptal nedeni sayılmıştır⁴⁷.

Devlet Yardımı Davaları

Devlet yardımları konusunda açılan davalar da ATAD'ın kurucu antlaşma lafzının ötesinde yorum yaptığı bir başka alanı oluşturmaktadır. Topluluk politikasının amacı, bir üye devlet firmasının devlet yardımı veya teşvik almasının rekabet koşullarını bozmaması olduğundan, devlet yardımı ile ilgili Topluluk kararları Komisyon tarafından üye devlete yönelik alınmaktadır⁴⁸. Bu durumda, üye devletlerin 230(4). maddeye göre dava açması yönünden bir sorun olmamakla birlikte, özel kişilerin *locus standi* hakkı tartışmalıdır.

Üç Fransız şirketinin, Hollanda hükümeti aleyhine kendi firmalarına tercihli tarife uygulandığı yönünde Komisyona yaptığı şikayet sonucunda, Komisyon tarafından başlatılan işlemin durdurulması kararına karşı şirketlerin ATAD'a açtığı iptal davasında⁴⁹, *locus standi* hakkını genişletici bir yorum yapılmıştır. Komisyonun doğrudan ve bireysel ilginin bulunmadığı itirazına karşın, ATAD rekabet ve anti-damping davası kararlarındaki gerekçelerine de atıfta bulunarak⁵⁰, yasal çıkarları bulunan tarafların bu çıkarları korumak için dava açabilecekleri, bunun için pazardaki pozisyonlarının yardım neticesinde önemli derecede etkilenmiş olması gerektiğini, ifade etmiştir. ATAD'ın bu şekilde geleneksel yaklaşımını ve bireysel ilgi kavramının yorumunu bu davalar yönünden kullanmadığı görülmektedir. Doğrudan ilgi için ise kararın muhatabının üye devlet olması, Topluluk kurumunun takdir hakkı olup olmadığı gibi faktörler tartışılmayarak, davacının çıkarları üzerindeki zararlı etki ile karar arasında nedensellik bağı kurulmuştur.

Bir başka davada, Komisyona sunulan gözlemlerin Komisyon tarafından dikkate alınmamasının bireysel ilgiyi engellemeyeceğinden bahisle, İtalyan hükümetince kendi irmik üreticilerine yapılan yardım hakkında alınan kararın davacının pazardaki payını ciddi şekilde etkilediği kabul edilerek iptal davasına cevaz verilmiştir⁵¹.

⁴⁶ T-3/93 ve T-2/93 *Air France v Commission* [1994] ECR II-121 ve [1994] ECR II-323.

⁴⁷ Davada, Komisyon *Air France*'in pazardaki rakipleri olan British Airways ve Dan Air'e yönelik bir karar alarak, Birleştirme Tüzüğüne göre Komisyonun kısıtlayıcı eşik miktarını saptamaya yetkili olmadığını bildirmiştir. *Air France* ise, British Airways'ın rakibi sıfatıyla kararın iptali davası açmıştır. Komisyon, sadece rakip olmasının doğrudan ve bireysel ilgiyi karşılamayacağı gerekçesi ile itirazda bulunmuştur.

⁴⁸ ATA 87-89. maddeler.

⁴⁹ C-169/84 *Compagine Français de Azate (COFAZ) SAV Commission* [1986] ECR 391.

⁵⁰ Devlet yardımı alanının, rekabet ve anti-damping düzenlemelerinden özel kişiler açısından farkı, özel kişilerin prosedüre katılmalarının sadece Komisyona gözlemlerini bildirmekle sınırlı olmasıdır.

⁵¹ T-435/93, *Sorbitol Producers v Commission* ECR II-1281

Bazı davalarda ise devlet yardımının potansiyel yararlanıcılarının 230(4). maddeye göre dava hakkı kabul edilmiştir⁵². *Cook v Commission davasında*⁵³, Komisyon tarafından yapılan ön inceleme safhasına katılmayan 3. kişi konumundaki davacının, iptal davası açma hakkı kabul edilerek⁵⁴, esnek yaklaşım devam ettirilmiştir. Kararın gerekçesi, davacının doğrudan ve bireysel olarak kararlar ile ilgisinin bulunduğu, Komisyonun tüm ilgili taraflara gözlemlerini bildirme için çağrı yapması gerektiğine olayda olduğu gibi ön inceleme yapılmadan Komisyonca karar alınması halinde de bu çağrının yapılarak ilgililerin dava açma hakkını kullanmalarının temininin önemine dayandırılmıştır.

Anti-Damping Davaları

Locus standi konusunda Divanın liberal yaklaşımının en fazla hissedildiği alanlardan bir diğeri de anti-damping davalarıdır⁵⁵. Saat ithalatı hakkında getirilen bir Topluluk anti-damping yükümlülüğüne dair tüzüğün *Timex* şirketi tarafından iptalinin istenmesinde, Konsey ve Komisyonun tüzüğün Topluluktaki tüm saat imalat ve ithalatçıları ilgilendirdiği, *Timex*'in bireysel ilgisinin olmadığı yönündeki itirazına rağmen, 230(4). madde kapsamında davacı yönünden doğrudan ve bireysel ilgi koşulunun gerçekleştiği, tüzüğün genel mahiyette olmakla birlikte, bazı tacirler yönünden özel ilgi doğurabileceği, davacının pazardaki konumu ve anti-damping prosedüründeki rolü dikkate alındığında davanın kabulünün gerektiğine karar verilmiştir⁵⁶.

Allied Corporation davasında da⁵⁷ imalatçı ve ithalatçıların doğrudan ve bireysel ilgileri kabul edilmiştir. Llorens'e göre; bu yaklaşım, tüzüklere karşı özel kişilerin dava açma hakkını kapalı kategori testi uyarınca kabul eden içtihatlarla benzerlik göstermekte olup, özel kişilerin yargısal mekanizmaya erişimini kolaylaştırmaktadır⁵⁸. Gerçekten de ATAD, önceki kararlarından ayrılarak Komisyon tarafından yapılan araştırma safhasına katılmış olmayı bireysel ve doğrudan ilgi için yeterli saymıştır.

⁵² C-730/79, *Philip Morris Holland v Commission* [1980] ECR 2671

⁵³ C-198/191 ECR I-2487.

⁵⁴ Olayda İspanyol hükümetinin bir İspanyol girişimine yaptığı yardım aleyhine rakip firma Komisyona şikayette bulunmuş, Komisyon, yardımın ortak pazar amaçları ile uyduğunu kabul eden bir karar almıştır. Davada bu kararın iptali istenmiştir.

⁵⁵ Bu konuda davacıların konumu itibarıyla üç ihtimal bulunmaktadır: Damping önlemi konusunda şikayet girişimini başlatan firma; yükümlülüğe tabi malın üreticileri ve ithalatçıları. *Timex, Allied Corporation* ve *Extramet* davaları sırasıyla, davacıların konumu itibarıyla verilen kararlara örnek teşkil etmektedir. Bir başka özellik de; anti-damping yükümlülüklerinin sadece bir tüzük şeklindeki tasarrufla konulabilmesidir.

⁵⁶ C-264/82, *Timex Corporation v Council and Commission* [1985] ECR 849, kararda *Timex*'in sektördeki en büyük saat üreticilerinden biri olduğu, ön incelemenin de büyük ölçüde *Timex*'in gözlemlerine dayandırıldığı belirtilmektedir.

⁵⁷ C-239 ve 275/82, *Allied Corporation v Commission* [1984] ECR 1005.

⁵⁸ Llorens, A.A., *op.cit.*, s. 157.

Extramet davasında da⁵⁹; tüzük karakterlerini kaybetmeksizin anti-damping önlemleri içeren ve Topluluk tasarruflarıyla getirilen yükümlülüklerin, belirli kategorideki tacirler için belirli koşullarda bireysel ilgi koşulunu karşılayacağı ve davacının dava açma hakkının bulunduğu ifade edilmiştir. Dolayısıyla, Topluluktaki en önemli kalsiyum ithalatçısı olan davacının anti-damping önlemi nedeniyle ciddi şekilde etkilendiği kabul edilmiştir.*Extramet* davasının önemi, davacının anti-damping tüzüğünde belirlenmiş bir kategoriye mensup olması veya işlemlere katılmış olup olmamasına bakılmaksızın dava hakkının verilmesidir. *Extramet* davası da *Codorniu* davası gibi ATAD içtihat hukukunda *locus standi* hakkı açısından önemli bir aşamaya işaret etmektedir. Dava 230(4). maddenin lafzından ziyade, çıkarları bulunan özel kişilerin korunması önceliğine ve hukukun üstünlüğü ilkesinin teminine üstünlük tanıyan bir yaklaşımı sergilemektedir⁶⁰. Bu şekilde, anti-damping davalarında da rekabet ve devlet yardımları ile ilgili davalarda olduğu gibi doğrudan ve bireysel ilgi için daha esnek ölçütlerin arandığı görülmektedir.

Cofaz, *Extramet*, *Metro*, *Timex* gibi davalarda, ATAD'ın 230(4). madde ile ilgili genel çizgisinden ayrıldığından, ihtiyaca binaen zorunlu olarak esnek yorumun yapıldığı ileri sürülmektedir⁶¹. Nitekim, *Extramet* 'ten sonra karara bağlanan *Al-Jubail Fertilizer* davasında, anti-damping tüzüklerinin genel niteliğine rağmen, girişimleri doğrudan etkileyebileceği ve olumsuz etkiler doğurabileceği belirtilmiştir⁶². Ancak, önceki bölümlerde incelenen *Producteurs de Fruits*, *Sofrimport* davaları ile karşılaştırıldığında liberal yaklaşımın tasarruf konusu ile sınırlandığı da söylenebilir. Arnall'a göre; değişik etmenler tasarruf konuları ve tasarruf türleri bakımından ATAD'ın farklı yaklaşımını yönlendirmektedir. Bunlar arasında; kurucu antlaşmanın amacı, Topluluk hukuk düzeninin ihtiyaçları gibi faktörler bulunmaktadır⁶³. *Rasmussen* ise, yüksek dereceli bir temyiz ve içtihat mahkemesi olarak işlev görebilmek açısından ATAD'ın 230(4). maddeye bu şekilde yön vermesinde çıkarı bulunduğunu ve bu çıkarın, özel kişilerin doğrudan başvurusundaki çıkara üstünlük tanıdığını söylemektedir⁶⁴.

Etkili Adli Koruma İlkesi ile 230(4). Maddenin İlişkilendirilmesi ve İlgili Davalardaki Atad Yaklaşımı

Codorniu davası, 2002 yılına dek ATAD'ın esnek yaklaşımına örnek teşkil etmiş, yeni ihtilaflar üzerine başlayan tartışmalar, 230 (4). madde ile ilgili ATAD yorumunun temel bir hak olarak etkili adli koruma ilkesini ne ölçüde karşıladığı hususunu gündeme taşıyarak, bu bölümde incelenecek olan ATAD'ın konuyla ilgili son kararlarına

⁵⁹ C-358/89, *Extramet Industrie SA v Council* [1991] ECR I-2501.

⁶⁰ Llorens, A.A., *op.cit.*, s. 169.

⁶¹ Greaves *European Law Review*, Cilt 11, 1986, s. 119-133; Arnall, L. "Locus Standi Under Article 173 When Seeking Annulment of a Regulation", A., *op.cit.*, s. 34.

⁶² C-49/88, *Al-Jubail Fertilizer v Council*, [1991] ECR I-3187.

⁶³ Arnall, A., *op.cit.*, s. 44-45.

⁶⁴ Rasmussen, H., "Why is Article 173 Interpreted Against Private Plaintiffs?" *European Law Review*, Cilt 5, 1980, s. 112-127.

yansımıştır. Tartışmalar, kaçınılmaz olarak 230 (4). maddede düzenlenen doğrudan dava açabilme hakkı ile dolaylı dava yolu olan ön karar prosedürü karşılaştırmaları yapılmasına da yol açmıştır.

ATAD'ın Etkili Adli Koruma İlkesi Yönünden 230 (4). maddeye Yaklaşımı

Topluluk hukukunun önceliği ve etkililiğinin bir teminatı olarak etkili adli koruma ilkesi, ulusal mahkemelerin Topluluk hukukuna uyum yükümlülüğünü ve bireylerin haklarının korunmasında uygun yargısal araçlar temini zorunluluğunu gerektirmektedir⁶⁵. Temel hakların Topluluk hukukunda kabulü, kaynakları ve uygulama alanının aydınlatılmasında önemli katkıları olan ATAD, ilk kez *Johnson* davasında⁶⁶, AİHS'nin 6. ve 13. maddelerinin düzenlediği adli koruma ya da adil incelemeye başvurma hakkını, Topluluk için temel bir hak olarak tanımlamış, ihtilaf konusu direktifteki kanuni merciye başvuru düzenlemesinin üye devletlerin anayasal geleneklerinde varolan hukukun genel ilkelerine dair ortak hükümlerin bir yansıması olduğunu ve AİHS düzenlemelerinin de ayrıca dikkate alınması gerektiğini dile getirmiştir. Muhtelif davalarda, bu kapsamda, 230 (4). madde ile ilgili önüne gelen ihtilaflarda bu ilke sıklıkla kullanılmıştır⁶⁷.

ATAD, özel kişilerin iptal davası açmasında, etkili adli koruma ilkesini tek başına, davanın kabulü nedeni olarak kullanmamaktadır. Topluluk hukuk düzeninin öngördüğü yargısal denetim yollarının bu ilkeyi sağladığını, bu nedenle 230 (4). madde uyarınca Topluluk tasarruflarının doğrudan dava edilebilirliğinin, etkili adli koruma ilkesinin gerçekleştiğini gösteren bir işaret olmayacağını savunmaktadır.

Doktrinde çoğu yazarın savunduğu gibi özel kişilerin doğrudan dava açma hakkının, özellikle üçüncü kişilere yönelik kararlar ve tüzükler için doğrudan ve bireysel ilginin kanıtlanması yönünde çok sıkı şartlara tabi tutulması, kısıtlanmakta, bu durum da etkili adli koruma ilkesinin sağlanamaması sonucunu doğurmaktadır⁶⁸.

ATAD ve İDM'nin yakın tarihli kararları incelendiğinde, kendi içinde tutarlı bir yaklaşım izlendiği görülmektedir. İDM, 1997 yılında verdiği bir kararda, davacının 230 (4). maddeye göre iptal istemini reddederek, 234. madde aracılığıyla ön karar davası yoluna başvurabilme alternatifini argüman olarak kullanmıştır⁶⁹. *UPA* davasında ise, etkili adli koruma ilkesinden yoksun kalma nedenine dayalı olarak, iptali istenen tüzükten dolayı bireysel ilginin gerçekleştiğinin kabul edilemeyeceğini, 230 (4). madde için mutlaka aranan koşulların karşılanması gerektiğini, vurgulamıştır⁷⁰. Aynı çizgi,

⁶⁵ Biernat, E., *op.cit.*, s. 21.

⁶⁶ C-222/84, *Johnson v Chief Constable of the RUC* [1986] ECR I-1651.

⁶⁷ Biernat, ilkenin sadece üye devlet yükümlülüklerine uygulandığı, bu durumda da özel kişilerin adli koruma hakkına Birlik düzeyinde sağlanan korumanın, üye devlet korumasının gerisinde kaldığını savunmaktadır, *bkz:* Biernat, E., *op.cit.*, s. 22.

⁶⁸ *Ibid.*, s. 25.

⁶⁹ T-109/97, *Molkerei v Commission* [1998] ECR II-3533.

⁷⁰ T-173/98, *UPA v Council*, [1999] ECR II-3357.

Salamander davasında da korunmuştur⁷¹. ATAD da içtihat hukukunda adalete erişim, üye devletlerin Topluluk hukukunun ihlali halinde sorumluluğu gibi çözüm yollarının geliştirilmesini sağlamıştır⁷². Bununla birlikte, 230 (4). madde yönünden adli kontrol ilkesi çok sınırlı sağlanabilmektedir. Birçok başvuru, doğrudan ve bireysel ilgi ilişkisini ispatlamakta zorlanmakta ve bu ilkenin korumasından yoksun kalmaktadır. ATAD ve İlk Derece Mahkemesi ise bu argümanı reddetmekte, ön karar davasına başvurabileceği gerekçesiyle etkili adli koruma ilkesinden yoksun kalma nedenine dayalı olarak bireysel ilgi ölçütünün karşılandığına karar verilemeyeceği kabul edilmektedir.

ATAD'ın bu konudaki yaklaşımı, yargısal kontrol mekanizmalarının birbirine alternatif olarak kullanılabilmesi, etkili adli koruma ilkesi nedeniyle her bir yasal başvuru yolu için kurucu antlaşmada öngörülen sistemin değiştirilemeyeceği temasına dayanmaktadır⁷³. Ancak, *Textilwerke* davasında, Alman hükümetinden polyester iplik üretimi için aldığı yardımı, haksız bulan Komisyon kararına karşı iptal davası yerine ön karar yoluna giden davacının eylemi ATAD tarafından uygun bulunmamıştır. Kararda, aynı konuda tutarlı ATAD içtihat hukukuna göre, 230 (4). maddesine göre iptal davası açma yolu mümkün iken, 234. maddenin kullanılmayacağı açıkça vurgulanmıştır⁷⁴. Ancak, özel kişilerin her zaman için iptal davası sonucunu önceden öngörebilmeleri pek de olası değildir. Bu durumda, başvurulabilecek yol, her iki mekanizmanın da paralel olarak özel kişilerce kullanılmasıdır.

Jego Quere davasında⁷⁵ kanun sözcüsünün 230 (4). maddedeki bireysel ilgi ölçütünü 234. madde ile bağlantı kurarak tartışması ise hangi mekanizmanın avantajlı olduğunu gündeme getirmiştir. Bir sonraki bölümde ayrıca inceleneceği üzere; İDM kararında etkili adli koruma ilkesine ve 230 (4). madde ile 234. madde bağlantısını irdeleyerek *locus standi* koşullarının esnekleştirilmesi gereğine değinmiştir.

ATAD ve İDM, açıkça 230 (4). madde koşullarını yumuşatmak için etkili adli koruma ilkesine sığınmayı kabul etmemektedir. Bununla birlikte, Amsterdam Antlaşması öncesinde ATAD tarafından hazırlanan bir raporda⁷⁶, doğrudan ve bireysel ilgi ölçütlerini karşılamak koşuluyla iptal davası açılabilmesinde Topluluk kurumu tasarruflarından kaynaklanan muhtemel temel hak ihlallerine karşı etkili adli koruma ilkesi uygulamasının yeterli ölçüde garanti teşkil edip etmediği hususu üzerinde düşünülmesi önerilmiştir. Biernat'a göre, rapor, Divan tarafından üye devletlere gönderilen açık bir kurucu antlaşma değişikliği çağrısıdır⁷⁷. Ancak, Amsterdam Antlaşmasında 230 (4). madde değişikliği söz konusu olmamıştır. Yapılan bu

⁷¹ T-172/98, 175-177/98, *Salamander others v Parliament and Council*, [2000] ECR II-2487.

⁷² C-46/93, *Brasserie and Factortame*, [1996] ECR I-1029.

⁷³ C-188/92 *Textilwerke Deggendorf v Germany* [1994] ECR I-833.

⁷⁴ Ayrıntılı bir analiz için, bkz: Llorens, A.A., *op.cit.*, s. 184-185, Biernat, E., *op.cit.*, s. 27.

⁷⁵ T-177/01 *Jego Quere Cie v Commission* [2002] ECR II-2365.

⁷⁶ Report of the Court of Justice on certain aspects of the application of the Treaty on the European Union, (1995), <www.europa.eu.int/en/agenda/igc-home/eu-doc/justice>

⁷⁷ Biernat, E., *op.cit.*, s. 34.

analizlerden 230 (4). madde yönünden ATAD'ın herhangi bir yeni ölçüte dayanmaya istekli olmadığı sonucu çıkmaktadır.

230 (4). Maddenin Yorumlanmasında Değişiklik Senaryoları ve ATAD Tutumu

Önceki bölümlerde de ifade edildiği üzere ATAD Topluluk hukukunun kendine özgülüğünü dikkate alarak, tasarruf türleri ve tasarruf konusuna göre 230 (4). maddeyi yorumlamaktadır. ATAD'ın 230 (4). maddede açıklaması yapılmaksızın tanımlanan doğrudan ve bireysel ilgi kavramlarına getirdiği bakış açısı, özel kişilerin iptal davası açma hakkını önemli ölçüde sınırlamakta ve eleştirilere konu olmaktadır. Gerçekten de, açık-kapalı kategori testi, soyut terminoloji testi gibi ölçütler, yasal beklenti ilkesinin gerçekleşmesini de zorlamaktadır.

Akademisyenlerin ilgi odağı olan bu konuda, 2002 yılında İDM tarafından karara bağlanan *Jego Quere* davası⁷⁸ ile tartışmaları tekrar alevlenmiştir. *Jego Quere* davası kararı, köklü değişiklik sinyalleri vermesine rağmen, ATAD'ın *UPA* kararı ve sonrasında temyiz yoluyla verdiği *Jego Quere* davası kararı⁷⁹ statükonun korunacağını göstermiştir. Bu nedenledir ki Kombos, konuyu "... kaçırılmış bir fırsat mı yoksa yumuşak bir devrim mi(kadife devrim)..."⁸⁰ başlığı altında incelemeyi tercih etmiştir.

İDM tarafından karara bağlanan ilk davada, 230 (4). madde koşulları yeniden tanımlanmıştır⁸¹. Mahkeme doğrudan dava açmayla ilgili yorumların Topluluk tüzüklerinin çok sınırlı haller dışında dava konusu olmamasına yol açtığını, bu durumun da hakları sınırladığını öne sürmüştür. Söz konusu davada İrlanda'nın güneyinde faaliyet gösteren Fransız balıkçılık şirketi, 80 mm çapında ağ kullanımını yasaklayan Topluluk Tüzüğü'nün iptalini istemiştir. Komisyon, 230 (4). maddedeki bireysel ilgi koşulunun oluşmadığını, ağ ölçüleriyle ilgili kuralların bölgede balıkçılık yapan tüm operatörlere mahsus konulduğunu öne sürmüştür. Başvurucu, iptal davası açma hakkı kabul edilmezse, AİHS 6 ve 13. maddeler ve Temel Haklar Şartı 47. maddenin aksine, mahkemeye erişiminin kısıtlanmış olacağını savunmuştur. İlk Derece Mahkemesi, iptal davası açmasının reddedilmesi halinde davacının etkili başvurudan mahrum kalıp kalmayacağını incelemiştir. .

Komisyon, doğrudan ilgi bulunmakla beraber tüzüğün genel uygulama alanını haiz olduğundan bahisle bireysel ilginin olmadığını, geliştirilmiş içtihat hukukuna göre davanın reddi gerektiğini iddia etmiştir. Mahkeme, *Plaumann* testinin, genel uygulamayı haiz ancak davacıların yasal konumunu doğrudan etkileyen önlemler için 230 (4). maddenin uygulanmasını imkansız kıldığını, diğer başvuru mekanizmalarının

⁷⁸ T-177/01,[2002] ECR II-2365.

⁷⁹ bkz:C-263/2002, (2004) ECR I-3425

⁸⁰ Kombos, C. C. , "The Recent Case Law on Locus Standi of Private Applicants under Art. 230 (4) EC: A Missed Opportunity or A Velvet Revolution?" **European Integration online Papers**, Cilt 9, 2005.

⁸¹ **bkz:** press release 41/02; Judgement of the Court of First Instance in Case T-177/01., <<http://curia.eu.int/en/octu/communiqués/cp02/aff/cp0241en.htm>>

da Topluluk önleminin yasallığını denetlemede 230 (4). madde düzeyinde etkili olmadığını ifade ederek, davacı lehine üç argümana dayanmıştır;

- Olayda ulusal uygulama önlemlerinin bulunmaması, 234. maddenin de uygulanamayacağını göstermektedir. Bu durumda, davacının Topluluk hukukunu çiğneyip, kendisine karşı açılan davada ön karar yoluna başvurması kabul edilemez.

- 288 (2) madde de olayda hukuka aykırılık unsuru bulunmadığından uygulama bulamayacaktır.⁸²

- Yerleşmiş içtihat hukukuna göre kurucu antlaşmalarla kurulmuş Topluluk hukuk düzeni ile de garanti edildiği üzere, hukukun üstünlüğü ilkesine dayalı bir düzende mahkemeye erişim en temel haklardan biridir. Bu düzende, ATAD, Topluluk kurumu işlemlerinin yasallığını denetlemekle görevlendirilmiştir. Mahkeme önünde etkili bir yasal çözüm yoluna başvurma hakkı, ATAD tarafından üye devletlerin ortak anayasal gelenekleri ve AİHS'ne dayandırılmıştır⁸³. Konu, Temel Haklar Şartının 47. maddesinde de ifadesini bulmuştur.

Bu düşüncelerden yola çıkan İDM, *Plaumann* testi yerine yeni bir ölçüt önermektedir. Buna göre; 230 (4). madde anlamında bireysel ilgi koşulunun gerçekleşmesi için *genel uygulamayı haiz bir Topluluk önleminin gerçek ve tüzel kişinin yasal durumunu kesin olarak etkilemesi, haklarını kısıtlaması ya da yükümlülükler getirmesi yeterli olacaktır.*

İDM'nın *Jego Quere* davasını kabulü yaklaşık otuz yıllık ATAD içtihat hukukunu değiştirmeye davet niteliğinde son derece cesaretli bir adımdır. Artık, davanın temyiz sonucu merakla beklenmeye başlanmış, doktrinde de değişikliğe yönelik beklentiler artmıştır.

İDM'nın kararının gerekçesi irdelendiğinde, açıkça geleneksel içtihat hukukunu eleştirmede, kanun sözcüsünün 234 ve 288. maddeler ile ilgili görüşlerine yer vermediği ve diplomatik bir dille *Plaumann* testini yumuşatmaya çalıştığı görülmektedir⁸⁴. Esasen, karardan önce bir başka dava için ortaya konan ve farklı kabullerle 230 (4). maddede yorum değişikliği öneren kanun sözcüsü görüşünün de İDM kararında etkili olduğu düşünülmektedir. Öyle ki, Craig'in "*bir ümit ışığı*" olacak nitelediği⁸⁵ *UPA* davası görüşünde Jacobs, yasal kesinlik ilkesinin bir gereği olarak, Topluluk tasarruflarının kabullerinden itibaren mümkün olan en kısa süre içinde dava edilebilmeleri gerektiğini, bu bağlamda da *bir Topluluk önleminden bireysel olarak*

⁸² Divanın, 288 (2). madde yönünde de koşulları zorlaştırdığının altı çizilmelidir. *Zuckerfabrik Schoppenstedt* davasında, *Schoepenstedt* formülü olarak bilinen ölçüt uyarınca, bireyin korunmasına dair üstün bir hukuk kuralının açık ihlali söz konusu olmadıkça Topluluğun sorumluluğunun bulunmadığı kabul edilmiştir.

⁸³ C-222/84, Johnston [1986] ECR 1651.

⁸⁴ Kombos, C. C., *op.cit*, s. 9.

⁸⁵ Craig, P., ve De Burca, G., *op.cit*, s. 500-501.

etkilenmiş sayılmak için, söz konusu önlemin özel kişilerin çıkarları üzerinde özlü bir olumsuz etki yaratması veya bu tür bir etki yaratma olasılığının bulunmasını önermiştir. Kanun sözcüsü görüşünü, 230 (4). maddenin 234. maddeye nazaran etkinliği ve 234. madde koşulları bulunmadığında 230 (4). maddeye gidilmesinin sağlanmasının gerekliliği tezine dayandırmıştır⁸⁶.

Jego Quere davası temyiz incelemesinden önce karara bağlanan *UPA* davası⁸⁷ ise içtihat değişikliği beklentilerini hayal kırıklığına uğratmıştır. ATAD, *Plaumann* formülasyonuna sadık kalarak özel kişilerin tüzük aleyhine iptal davası açmalarının doğrudan ve bireysel ilgiyi kanıtlamalarına bağlı olduğunu bir kez daha tekrarlayarak, alternatif bir sistemin kurucu antlaşma değişikliği gerektireceğinin altını çizmiştir⁸⁸. Kararda tartışılan ana tema, *Plaumann* ölçütünün karşılanmadığı durumlarda, ulusal mahkemeye gitme imkanı da yoksa, etkili adli koruma ilkesi uyarınca doğrudan dava hakkının tanınıp tanınmayacağıdır. ATAD, antlaşmanın yasal yollara erişim ve çözüm konusunda yeterli etkinlik ve açıklıkta mekanizmalar öngördüğünü, bu mekanizmalar doğrultusunda da üye devletlerin etkili adli koruma ilkesinin temini için uygun sistemleri geliştirmeleri gereğini vurgulayarak, ulusal mahkemelerin de Topluluk tüzüğü doğrultusunda kabul edilen iç hukuk hükmünün dava edilebilirliği noktasında ulusal usul kurallarını yorumlama yükümlülükleri bulunduğunun altını çizmiştir.

Ulusal usul kurallarının dava açılmasına elvermemesi nedeninin ise tek başına özel kişilerin doğrudan Topluluk mahkemesine dava açılmasını sağlamaması gerektiğini, aksi durumun Topluluk mahkemelerinin yargı yetkilerini aşarak, ulusal usul hukukunu yorumlamaları sonucunu doğuracağı, Topluluk tasarruflarının uygunluk denetimini değiştirmenin ise antlaşma değişikliği ile mümkün olabileceği kabulüyle, içtihat değişikliğine gitmemiştir.

İlginç olan ise; *UPA* kararından sonra İDM'nin de ısrarcı davranmayıp ATAD görüşü doğrultusunda davranmasıdır⁸⁹. Geleneksel içtihadın muhafazası, doğal olarak, eleştirilerin odağı olmuştur. Biernat, doğrudan ve bireysel ilginin madde metninde tanımlanmadığından her zaman için yorum yoluyla değiştirilebileceğini, *UPA* davasıyla üye devlet ve ulusal mahkemeler üzerinde baskı kurduğunu savunurken⁹⁰, aksi görüşteki *Combos*, ATAD yaklaşımını haklı bulmaktadır. Yazar, bu şekilde statükoyu muhafaza

⁸⁶ Söz konusu görüşün ayrıntıları için bkz: *Kombos*, C.C, *op.cit*, s. 5-8.

⁸⁷ C-50/00, [2002] ECR I 6677; Davada Tarım işkolunda çalışan bir İspanyol ticarî birliği, zeytinyağı pazarındaki ücret ve üretim yardımlarına ilişkin sistemde değişiklik getiren bir tüzüğün iptalinin reddine karşı yaptıkları başvuruda, ulusal uygulama önlemi bulunmadığından 234. maddeye başvuramadıklarını, dolayısıyla etkili adli korumadan yoksun kaldıklarını ileri sürmüşlerdir. İddiaları, İlk Derece Mahkemesinin red kararında dayandığı açık kabul edilemezlik nedeni yerine temel bir hak olarak etkili adli koruma ilkesine dayanmaktadır.

⁸⁸ Bkz: Pres Release 67/02, Judgment of the Court of Justice in Case C-50/00P, <<http://curia.eu.int/en/actu/communiqués/cp02/aff/cp0267en.htm>>.

⁸⁹ İDM, aynı yıl verdiği bir başka kararda *UPA* kararına dayanarak aynı gerekçeyle davayı reddetmiştir, bkz: T-155/02 *International v Commission* [2002] ECR II-3229

⁹⁰ Biernat, E., *op.cit*, s. 39-42.

ederek aslında 230 (4). madde değişikliği için ATAD'ın üye devletlere açık sinyal gönderdiğini söylemektedir. O günlerde çalışmalara başlayacak olan Avrupa'nın Geleceğine Dair Konvansiyon da bu sinyal için uygun bir zemin oluşturmaktadır. İDM ve Jacobs'un görüşlerini benimsemesinin yarardan çok sakınca yaratacağını da ileri süren Kombos, ATAD'ın aksine davransaydı, geleneksel içtihat hukukunun etkili adli koruma ilkesi yönünden ihlal oluşturduğunu tanınması anlamına geleceğini, ayrıca, kendisinden alt dereceli mahkeme etkisini kabul ederek prestijini zedeleyeceğini ifade etmektedir⁹¹.

Çalışmada incelendiği üzere ATAD, davanın, tasarruf türünün ve Topluluk hukuk sisteminin gereklerine göre 230 (4). maddeyi yorumlamaktadır. Doğrudan ve bireysel ilgi kavramları da bu nedenledir ki daha esnek veya daha sert yorumlanabilmektedir.

Rekabet, anti-damping ve devlet yardımı ile ilgili davalardaki ATAD yaklaşımı uyarınca, genel uygulama alanına sahip ve karar niteliğinde olmayan tüzüklerin de belli koşullarda özel kişilerce dava edilmesine cevaz verilmesi, aynı yorumun 230 (4). maddede sayılmayan direktifler için de söz konusu olması, Parlamento kararlarının da madde kapsamına alınmasının temini⁹² gibi örnekler ATAD'ın koşullara göre 230 (4). madde yorumunu belirlediğini göstermekte ve genel olarak madde için özel kişilerin dava açma hakkını sınırlayıcı yorum yaptığı yargısını haklı kılmamaktadır. *UPA* davasının karara bağlandığı dönem düşünüldüğünde, ATAD'ın kurucu antlaşma değişikliğine dair görüşü gerçekçi bulunmaktadır.

Anayasal Antlaşmaya konunun yansımaları ise etkili adli koruma ilkesinin açıkça yer alması⁹³ ve 230 (4). maddedeki köklü olmayan değişikliktir⁹⁴. Taslak Anayasa metni sunulduktan sonra temyizden karara bağlanan *Jego Quere* davasında⁹⁵ ise *UPA* içtihadı temelinde yaklaşım izlenerek etkili adli koruma ilkesinin özünde varolduğu, dolaylı dava yolunun ve 230 (4). madde uyarınca bireysel ilgi ölçütünün gerçekleşmemesi halinin, doğrudan dava hakkını doğurmayacağı kabul edilmiştir. Geleneksel içtihat korunmakla birlikte, *Plaumann* formülasyonu yerine *UPA* davasına atıfta bulunarak hüküm kurulması dikkat çekmektedir.

⁹¹ Kombos, C. C., *op.cit.*, s. 10-12.

⁹² **Bkz:** C-294/83, *Les Verts v Parliament*, [1986] ECR 1339; Fransız siyasi partisinin 1984 yılı seçimlerine katılan partilerin masraflarının geri ödenmesini düzenleyen kararın iptalini istemesi üzerine, ATAD, Topluluk kurumlarınca alınan tüm tasarrufları denetlemeye yetkili olduğu, Parlamento'yu dışlamanın sisteme ve Antlaşmaların ruhuna aykırı olduğu yönündeki ünlü kararını vermiştir.

⁹³ ABAA II-107. md. "... *Birlik yasalarınca garanti altına alınan hakları ve özgürlükleri ihlal edilen herhangi bir kişi ... bir mahkeme önünde ihlalin etkin bir şekilde giderilmesini talep etme hakkına sahiptir.*"

⁹⁴ **bkz:** ABAA III 365 (4). md. "“herhangi bir gerçek veya tüzel kişi kendisine yöneltilen veya kendisini doğrudan ve kişisel olarak ilgilendiren bir tasarruf veya kendisini doğrudan ilgilendiren ve uygulama önemi gerektirmeyen düzenleyici bir tasarruf aleyhinde, takibat başlatılabilir” .

⁹⁵ C-263/02 [2004] ECR I-3425

Sonuç

ATA 230 (4). maddede düzenlenen özel kişilerin dava açma hakkı bütünleşme sürecinde en fazla tartışılan konulardan biridir. Madde formülasyonunun yorumuna mahal bırakması, ATAD'ı eleştirilerin odağı haline getirmiş, özellikle bireysel ilgi ölçütünün karşılanmasında benimsediği *Plaumann* testinin zorluğunun, doğrudan dava açma hakkını kısıtladığı öne sürülmüştür. ATAD içtihat hukuku yakından irdelendiğinde eleştirilerde kısmen haklılık payı bulunmakla birlikte, aslında Divanın bu hakkın, Topluluk hukukunda gelişimine ve etkili kullanılabilmesine zemin hazırladığı görülmektedir. Öyle ki ilerleyen yıllarla birlikte, özel kişilerin dava açma hakkı, temel bir hak olan etkili yasal çözüm yoluna başvurma hakkı ile bağlantılı olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Bu hakkın da ilk kez ATAD içtihat hukuku ile Topluluk hukukunda benimsendiği unutulmamalıdır.

Özel kişilerin dava açma hakkının ATAD tarafından yorumlanması tamamen bütünleşmenin dinamik yapısı ve Topluluk düzeninin gerekleri dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir. Bu nedenlerdir ki, bazen çok kısıtlayıcı bazen de oldukça liberal kararlara rastlanılmaktadır. Yorum çizgisinde tutarsızlık olduğu eleştirisi ise Topluluk düzeninin kendine özgünlüğünün doğurduğu bir sonuç olarak karşılanabilir. Esasında 230 (4). maddenin yazımı da özünde, özel kişilerin dava açma hakkını katı koşullara bağladığından, maddeden kaynaklanan içtihat hukukunun da esnek olması beklenmeyen bir durum olacaktır.

Bununla birlikte, 230 (4). madde de sayılmadığı halde koşullarını da belirlemek suretiyle direktiflere ve genel uygulama alanı yaratan tüzüklere karşı dava açılabilmesi, ATAD kararlarıyla mümkün olmuştur. Topluluk kurumlarının adlandırmasına değil de tasarrufun özüne bakılarak değerlendirme yapılması da, söz konusu hakkın Topluluk hukuk düzeninde gelişimine zemin hazırlamıştır.

Topluluk kurumlarının takdir hakkını kullandığı alanlardaki katı yorum, kendini kapalı-açık kategori testi gibi son derece karmaşık ölçütlerde gösterirken, takdir hakkı olmayan ve özel kişilerin hakları ve çıkarlarıyla kaçınılmaz ilgisi bulunan alanlarda, daha esnek bir yorum tarzı benimsenmiştir. Bu şekilde, olaya, tasarruf türüne, düzenleme alanına özgü özellikler dikkate alınarak özel kişilerin dava açma hakkı yönlendirilmiştir. 230(4). madde mekanizmasının diğer yargısal başvuru yolları ile birlikte değerlendirilmesi ise, Topluluk hukukunun uygulanmasında yargısal başvuru alternatiflerinin uyumunun sağlanması yönündeki ATAD hassasiyetini göstermektedir.